

Ryba v kultúrno-historickom kontexte¹

Ryba je univerzálnym symbolom plodnosti, schopnosti obnovy života, ako aj neprerušného života, lebo je spojená s vodou, ako prvotným zdrojom všetkého živého. Preto sa s rybou stretávame takmer vo všetkých náboženstvách a mytologických príbehoch kultúr z celého sveta.

Ryba v Biblii a v kresťanstve

Podľa Biblie boli vody počas potopy trestajúcim živlom a vodné živočíchy boli prirodzene uchránené pred Hospodinovým trestom. V Starom zákone je známy príbeh proroka Jonáša, syn Amitaja, ktorý neposlúchol Boha, keď mal ísť do Ninive, aby tam viedol ľudí k pokániu. Jonáš pred svoju úlohou utiekol do Jafy, a tam nasadol na loď plaviacu sa do Taršiša. Loď sa počas plavby ocitla vo veľkej búrke a námorníci vyzvali všetkých, aby sa začali modliť k svojim bohom. Jonáš sa priznal, že je Hebrej, ktorý sa bojí Pána, Boha nebies, ktorý učinil more i zem. Vtedy sa námorníci strašne preľakli a pýtali sa ho, či, sa previnil. Dozvedeli sa, že uteká pred Bohom, lebo nechcel splniť Boží rozkaz. Námorníci sa Jonáša pýtali, čo majú urobiť, aby sa more upokojilo, lebo búrka silnela čoraz viac. Jonáš im povedal, aby ho hodili do mora a more sa potom upokojí. Námorníci najprv nechceli, ale keď búrka neutíchala, vzali ho a hodili ho cez palubu do mora. Hospodin poslal veľkú rybu, ktorá zhltna Jonáša a ten živý strávil v útrobach veľryby tri dni a tri noci. Jonáš sa počas celej doby modlil a činil pokánie z neposlušnosti, na čo sa Hospodin zmiloval nad Jonášom a prikázal rybe, aby ho vyvrátila na suchú zem.

„Na Hospodina volal som zo svojho súženia a On ma vyslyšal. Z útrov podsvetia som kričal, vypočul si môj hlas. Uvrhol si ma do hlbiny uprostred mora a obkľúčil ma prúd, všetky Tvoje príboje a vlny cezo mňa sa prevalili.“² Pobyť starozákonného Jonáša v útrobach veľryby, trvajúci 3 dni, môže byť chápaný ako predobraz Kristovho pobytu v hrobe.

---

¹ Tento príspevok vznikol v rámci riešenia projektu DG18P02OVV057 *Kulturní tradice českého rybářství ve světle jejího využití v cestovním ruchu a krajinné tvorbě*, financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje NAKI II.

² Jonáš. In : *Biblia. Knihy Starej zmluvy*. 1978, s. 796-797

Ryba v gréčtine je ICHTHYS a jednotlivé písmená tvorili skratku pre – Iésús Christós, Theú Yiós, Sótér (Ježiš Kristus, Boží Syn, Spasiteľ). Ryba s vínom a chlebom symbolizuje pre kresťanov Poslednú večeru a eucharistiu. Ryba sa stala symbolom Krista v ranom kresťanstve, ako znamenie vody a nesmrteľnosti vyjadrovala zároveň krst a nesmrteľnosť. V Novom Zákone, v Matúšovom evanjeliu, je podobenstvo o sieti – „zase podobné je nebeské kráľovstvo sieti, ktorá spustená do mora zahŕňa všeličo. Keď sa naplnila, vytiahli ju na breh, dobré povyberali do nádob, plané vyhodili. Tak bude na konci sveta, vyjdú anjeli, oddelia zlých od spravodlivých.“³

Viacerí apoštoli boli svojim občianskym povoláním rybári a Kristus im hovorí, keď ich povoláva, že z nich urobí rybárov ľudí. Veriaci v ranokresťanských cirkvách na Západe sa sami nazývali pisciculi (rybyčky).

V Jánovom evanjeliu sa Ježiš zjavil učeníkom už po vzkriesení pri Tiberiadskom mori, keď Šimon Peter spolu s Tomášom, Natanaelom z Kány Galilejskej, s dvoma ďalšími učeníkmi a synmi Zebedeovými išli loviť ryby a celú noc nič nechytily. Ráno sa im zjavil Ježiš a povedal, aby spustili sieť napravo od lode a zrazu bola plná rýb. „Keď vystúpili na breh, videli rozloženú pahrebu a na nej položenú rybu a chlieb... Ježiš im riekol : Poďte a jedzte! Ježiš prišiel, vzal chlieb a dal im, podobne aj rybu.“⁴ Bolo to tretie zjavenie a v sieti mali celkom 153 rýb, ktoré mali vyjadrovať, že ich úlovkom boli všetky druhy.

Nielen v kresťanskej, ale aj v židovskej kultúre, ryby ako pokrm predstavovali symbol nebeskej hostiny a blažený život v raji. Ryba sa stala symbolom Krista v západnej, latinskej cirkvi, ale aj apoštola Šimona Petra, biskupa Zenona. Kázne rybám sú známe zo života sv. Františka z Assisi a jeho nasledovníka, z Lisabonu pochádzajúceho portugalského svätca sv. Antonína Paduánskeho⁵. Keď sv. Antonín prišiel zvestovať Kristovo učenie do Rimini a kázal na brehu mora, miestni ľudia sa mu spočiatku vysmievali, ale vtedy sa zhromaždili pri brehu ryby, vystrčili hlavy z vody a počúvali. Po tomto zázraku sa nechali pokrstiť všetci obyvatelia mesta. Atribútmi tohto svätca sú ryby, osol, skrinka s pokladmi. Je považovaný za ochrancu

---

³ Evanjelium podľa Matúša 13:47. In: *Biblia. Knihy Novej zmluvy*. 1978, s. 14-15

⁴ Evanjelium podľa Jána 21. In: *Biblia. Knihy Novej zmluvy*. 1978, s. 109

⁵ Sv. Antonín Paduánsky (1195-1231) sa narodil v Lisabone v rodine rytiera kráľa Alfonsa I. ako Fernadez. V Lisabone vstúpil do augustiniánskeho rádu a prijal meno Antonín. Teológiu vyštudoval v portugalskom univerzitnom centre v Coimbre, kde sa zoznámil s učením sv. Františka z Assisi a stal sa františkánom. Ako kazateľ pôsobil na Apeninkom polostrove a v južnom Francúzsku. Kázal bežne na námestiach a na lúkach. V Padove, kde je aj pochovaný, obrátil znovu na kresťanstvo väčšinu obyvateľov, hoci tam kázal iba 2 roky. Je patrónom Padovy a Lisabonu, jeho sviatok je 13.6.

milujúcich, manželstva, a ako pomocník v problémoch a ochranca pred stroškotáním lodí sa stal obľúbeným u námorníkov a cestovateľov.

Ryba v iných kultúrach

Ryba bola známym symbolom aj v starovekej antickej kultúre. Pre Rimanov to bol znak posmrtného života a zároveň aj atribút bohyně plodnosti Venuše a boha morí a vôd Poseidona. Ryba sa používala v Ríme tiež ako obetné jedlo za mŕtvych. Rimania stotožnili svoju bohyňu jari Venušu (Rodičku) so staršou gréckou bohyňou plodnosti, lásky a krásy Afroditou. Tešila sa veľkej úcte a obľube. Podľa jednej z gréckych mytologických tradícií sa Afroditu zrodila z morskej peny oplodnenej bohom neba Uranom na ostrove Cyprus. Jej manželom bol krivajúci božský kováč Hefastos, milencom boh vojny Ares (pre Rimanov Mars), s ktorým mala syna Erosa. Medzi jej atribúty patria myrta, ruža, jablko, lastovička, holubica, delfín. Nielen v antike, ale neskôr v európskej renesancii, patrila medzi najzobrazovanejšie bohyne a symboly. Medzi najznámejšie patrí *Zrodenie Venuše* od Botticelliho (1487, Uffizi Florencia), Tizianova *Odpočívajúca Venuša* (1510, Drážďanská galéria), *Venuša a Mars* (1622-1640, P.P. Rubens), *Odpočívajúca Venuša* (1605 Q. Reni, 1630 N. Poussin, Drážďanská galéria).

Na Blízkom a strednom východe je staršou verziou Afrodity a zároveň mytologickým zdôvodnením plodnosti a ožívania prírody po zime sumerská bohyňa Ištar (Innana, u Feničanov Aštarta)⁶. Jej príbeh hovorí o zostupe do ríše mŕtvych kvôli láske a záchrane Dumuza (Tammuz, ktorého symbolom je ryba a býva označovaný aj ako rybár), kde si vymôže jeho návrat na zem aspoň na pol roka a vtedy sa znovu všetko zazelená, kvitne a rastie. V oblasti Sýrie sa uctievala aj v podobe bohyně Atargatis, ktorej syn bol rybou, ryba bola posvätným jedlom a na chov rýb sa budovali špeciálne rybníky.

V egyptskej mytológii je najstaršou a najčastejšie uctievanou Eset (grécky Izis)⁷, bohyňa materstva a plodnosti, tiež liečiteľka, verná manželka boha podsvetia Usira, ktorý bol zároveň aj bohom vegetácie, vzkriesenia a obnovy života. Eset bola najpopulárnejšou bohyňou na celom Blízkom východe, neskôr dokonca v Rímskej ríši nahradzovala Afroditu, prípadne staršiu bohyňu vegetácie a plodnosti Demeter (latinsky Ceres).

---

⁶ ELIADE, Mircea. 1995. *Dejiny náboženského myslenia. I.* Bratislava, Agora, 1995, s.67-88.

⁷ ZAMAROVSKÝ, Vojtech. 1986. *Bohovia a králi starého Egypta.* Bratislava, ML, 1986, s.103-109.

V gréckej mytológii je ako rybár ľudí spomínaný Orfeus, syn boha Apolóna, ktorý sa preslávil ako najväčší hudobník a spevák. Keď začal hrať na lýru a spievať, prichádzali k nemu nielen ľudia, ale aj zvieratá, vtáky, ryby, vlky a všade zavládol mier. Po smrti manželky Eurydiky sa ako jediný smrteľník odvážil zostúpiť do podsvetia a jeho hudbe neodolal ani vládca podsvetia Hádes a dovolil mu vrátiť sa na zem.⁸

Byť rybárom ľudí je rovnako univerzálnym synonymom pre šírenie posolstva – takýmto rybárom je aj Buddha⁹. S kráľom Rybárom sa zase stretávame aj v jednej z verzií keltského¹⁰ artušovského cyklu, ako starým strážcom svätého grálu na hrade Corbenic.

Ryba patrila k tradičným symbolom plodnosti a lásky, obsahovala aj moc vody ako obnovovaného a neporušeného života v mnohých starovekých náboženstvách. Zasväteným dňom týchto božstiev bol piatok, keď sa aj obetovali a jedli ryby na ich počesť. Rybie božstvá jazdiace na rybách alebo delfínoch predstavujú neobmedzené možnosti. V sumerskej náboženskej tradícii používali rybaciú kožu ako odev kňazi boha hlbín Enkiho¹¹ a ich pokrývka hlavy pripomínala hlavu ryby. Týmto typom ozdoby hlavy sa inšpirovali aj prví kresťanskí biskupi a je v podobe kresťanskej mitry.

Ryby sú vyjadrením bohatstva a plodnosti aj v ázijských kultúrach. Pre Číňanov dvojica rýb predstavuje radosť, manželstvo a plodnosť, v hinduizme bola ryba záchrancom človeka pred potopou a jazdil na nej boh Višnu. Zlatá rybka, ktorú poznáme aj z európskych rozprávok, vystupuje v hindskej mytológii ako boh vôd Varun. Ryby zároveň symbolizujú oddaných vyznáčov a nasledovníkov, v ikonografii sú zároveň znamením hojnosti, a tri prepletené ryby sú vyjadrením trojice od staroveku po novovek, v kresťanstve svätej trojice.

Ryba – od symbolu ku gastronómii

Každý symbol mal v myslení ľudí európskeho stredoveku a raného novoveku svoj skrytý význam. Odzrkadľovalo sa to v rovnako v kresťanskej filozofii, ako aj v ľudovej mágii. Symbol zobrazoval jednu polovicu predmetu, tú hmotnú, a druhá polovica bola jeho skrytou, vyššou skutočnosťou, a spolu vytvárali stratenú jednotu. V stredovekej filozofii to

---

⁸ Viac o príbehu Orfea ZAMAROVSKÝ, Vojtech. 2002. *Bohovia a hrdinovia antických bájí*. Bratislava, Perfekt, 2002, s.329-331.

⁹ ELIADE, Mircea. 1996. *Dějiny náboženského myšlení. II*. Praha, Oikoymenh, 1996, s.88-100.

¹⁰ MACKILLOP, James. 2009. *Keltské bájesloví*. Praha, NLN, 2009, s. 86-93., ELIADE, Mircea. 1996. *Dějiny náboženského myšlení. II*. Praha, Oikoymenh, 1996, s.128-142

¹¹ HRUŠKA, Blahoslav. 1997. *Sumer. In: Duchovní prameny života*. Praha. Vyšehrad, 1997, 36-102.

reflektoval spor o univerzáliu, medzi nominalistami a realistami¹². V žitom kresťanstve tento trend reprezentoval kult ostatkov svätcov, relikvie, ich ochranná a liečivá sila, kvôli ktorej sa organizovali púte. Rovnako sa skrytý význam symbolov prejavoval vo všetkých veciach, či v prírode. Prvou úlohou vedy bolo pomenovávanie vecí a javov.

V tom je obrovský význam komplexnej práce jedného z najvýznamnejších „cirkevných otcov“ a stredovekých vedcov Izidora zo Sevilly¹³ a jeho Etymológie. Sústredil sa na prehľadné zhrnutie dobovej vedy z kresťanského pohľadu, pričom za veľmi dôležité považoval jazykové zjednotenie používaných názvov a termínov v latinčine. Jeho dielo bolo veľmi populárne a rešpektované niekoľko nasledujúcich storočí, pravidelne sa prepisovalo, neskôr aj tlačilo (patrílo medzi obľúbené prvotlače aj v 15. storočí).

V prípade pomenovania rýb (piscis) odvodzuje ich meno od latinského slova *pascere* (kŕmiť).¹⁴ V duchu starovekej tradície sú k rybám tradične zaradené aj veľryby, kosatky či delfíny¹⁵. Veľryby mali svoje dôležité miesto medzi rybami aj v súvislosti s vyššie uvedeným starozákonným príbehom Jonáša. Izidor vo svojej etymológii odvodzuje pomenovanie delfínov od toho, že idú za hlasom ľudí, alebo sa radi zhromažďujú pri spoločných piesňach, sú v mori najrýchlejší, často jedným skokom preskočia loď a ohlasujú búrky.¹⁶ Dnes sú už tieto definície samozrejme prekonané, ale sú zaujímavým svedectvom dobového myslenia. Výnimočné postavenie delfínov medzi živočíchmi uvádza aj Ovidius v mýte o spevákovi Ariónovi¹⁷, kde je na delfína premenený boh morí Poseidon. Staroveké národy delfíny ako potravu väčšinou nelovili. Medzi ryby zaradil Izidor aj obojživelníkov (amphibia – z gréckeho *amfi oboje*) – tuleňov, krokodílov, hrochov a morských koníkov¹⁸. Krokodíl podľa antickej tradície je kombináciou leva a hada a človeka zožerie od nôh k hlave a na záver začne slziť,

---

¹² LIBERA, De, Alain. 1994. *Stredoveká filozofia*. Bratislava, Archa, 1994, s.60-64.

¹³ Izidor zo Sevilly (561-636) bol prvým encyklopedistom stredoveku, ktorému sa podarilo skoncipovať súhrnný prehľad antického poznania do jedného súborného diela – dvadsaťzväzkového *Etymologiae - Isidori Hispalensis, Etymologiarum sive Originum Libri XX*.

¹⁴ ISIDOR ze Sevilly. 2004. *Etymologiae XII*. Praha, Oikoymenh, 2004, s. 135.

¹⁵ PLINIUS Secundus. *Historia naturalis. Libri XXXVII*. Leipzig 1892-1933.

¹⁶ ISIDOR ze Sevilly. 2004. *Etymologiae XII*. Praha, Oikoymenh, 2004, s. 141

¹⁷ OVIDIUS, 1935, *Proměny*. Praha 1935

¹⁸ ISIDOR ze Sevilly. 2004. *Etymologiae XII*. Praha, Oikoymenh, 2004, s. 137

čo má podľa kresťanského výkladu symbolizovať správanie boháčov, ktorí požírajú chudobných a nakoniec to pred Kristom ľutujú¹⁹.

K rybám boli zaradené aj slimáky, cenený bol hlavne morský slimák (murex, aj conchilium, odb. ostranka jadranská), z ktorého sa získavalo vzácne farbivo – purpur. Vzácna purpurová farba bola symbolom moci – u Feničanov, Etruskov, v starovekom Ríme bol takejto farby pás na odeve senátorov, bola to farba cisárov a panovníkov, v rímsko-katolíckej hierarchii kardinálov. Medzi ryby patria podľa antických autorov a Izidora zo Sevilly rovnako aj raky, korytnačky a žaby²⁰. Cez Izidorove *Etymologie* sa antické triedenie živočíchov dostalo do stredovekej kresťanskej vedy a malo významný vplyv na gastronómiu nielen v stredoveku, ale aj v ranom novoveku.

V kresťanskej kultúre sa v prípade rýb spája význam symbolu a dôležitej gastronomickej a výživovej zložky. Ryby predstavovali jednak symbol Krista a zároveň a boli nevyhnutným zdrojom bielkovín a ďalších výživných látok v období pôstov. V stredovekých benediktínskych kláštoroch sa ryby jedávali hlavne počas sviatkov a nedelí²¹, ako významné a symbolické jedlo, ktoré od 9. storočia sa postupne stalo dôležitým pôstnym jedlom. Jedlá z rýb výrazne doplnili a zmenili gastronómické zvyklosti, hlavne v krajinách severne od Álp, kde v stravovacích návykoch šľachty a bohatých vrstiev výrazne dominovala nestriedma konzumácia mäsa. Pod vplyvom kláštorov, ako vzorov kresťanskej kultúry, sa ryby stali protikladom, opozitom mäsa a hlavným jedlom počas pôstov, čo prispelo k rozmachu rybej kultúry v 15.-16. storočí²². Vzhľadom na rastúci záujem verejnosti sa chov rýb a predaj rýb stali výnosnou a prosperujúcou hospodárskou činnosťou²³.

K rybám sa aj v období raného novoveku zaraďovali aj všetky vodné živočíchy²⁴, podobne ako u Izidora zo Sevilly. Medzi vodné živočíchy patrili aj kačice, vydry a bobry.

---

¹⁹ ISIDOR ze Sevilly. 2004. *Etymologiae XII*. Praha, Oikoymenh, 2004, s. 145. Na porovnanie *Physiologus latinus*, Paris, Carmody, 1939

²⁰ ISIDOR ze Sevilly. 2004. *Etymologiae XII*. Praha, Oikoymenh, 2004, s. 161-165. Porovn. PLINIUS Secundus. *Historia naturalis. Libri XXXVII*. Leipzig 1892-1933.

²¹ ZIMMERMANN, Gerd. 1999. *Ordenleben und Lebensstandard. Die Cura Corporis in den Ordensvorschriften des Abendländischen Hochmittelalters*. Berlin, 1999, s. 60

²² MONTANARI, Massimo. 2003. *Hlad a hojnost. Dějiny stravování v Evropě*. Praha. LN, 2003, s.73 -80.

²³ HURT, Rudolf. 1960. *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. II. Díl*. Ostrava, 1960. s. 30-33

²⁴ BERANOVÁ, Magdalena. 2007. *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Praha, Academia, 2007, s. 267

Všetko záviselo od zemepisných lokalít. Ako písal lekár, polyhistor a kuchármajster českého kráľa Jiřího z Poděbrad Pavel Židek²⁵: „v rozličných krajinách sú iné a iné ryby... z českých rýb najlepšie sú štika, kapor a losos. Ale aj lampreda, mreň, úhor, rak, okúň a z Dunaja vyza.“²⁶

Ryby majú svoje miesto aj v staročeskej kuchárskej knihe Pavla Severína z Kapí hory „*Kuchařství o rozličných krměch, kterak se užitečně a s chutí strojiti mají. Jakožto zvěřina, ptáci, ryby, a jiné mnohé krmé všelikému kuchaři aneb hospodáři. Knižka tato potřebná a užitečná*“ z roku 1535. Pavel Severín zachytáva recepty nielen staročeské napr. kaprové klobásy, či rôzne recepty na šťuky s cibuľou, či chrenom, ale aj solené šťuky na poľský spôsob. Alebo ryby po uhorsky: „Vezmi vína a vody, vlož tam ryby – dva kapry, a nařež tam šest jablek na krížalky, a tři cibule také, vař spolu a okořen pepřem, zázvorem, šafránem, muškátovým květem a necht' to vře...“²⁷

Kláštory, biskupi a chov rýb

Pre kláštory založené na benediktínskych regulách, ktoré si mali zabezpečovať živobytie vlastnou prácou, bolo zakladanie vlastných rybníkov nevyhnutnou reakciou na vzrastajúci dopyt po rybách. Tam, kde spočiatku využívali tzv „vivaria piscium“, teda sádky na ryby²⁸, alebo nádrže, kde sa dávali chytené ryby z tečúcich vôd na kratší čas do konzumácie, v období vzrastajúceho záujmu o ryby v 15. a 16. storočí už kapacitne nestačili. Od polovice 13. storočia zaznamenávame v súvislosti s kláštorami v strednej Európe budovanie nových rybníkov so stálym prítokom a odtokom vody, vybudovaných na systematický chov rýb.²⁹ Tieto rybníky, spolu s právom na riečny rybolov, zabezpečovali

---

²⁵ Židek Pavel (1413-1471). HADRAVOVÁ, Alena. 2008. *Kniha dvacatera umění mistra Pavla Židka*. Praha, Academia, 2008, 544 s.

²⁶ ZÍBRT, Čeněk. 1927. *Staročeské umění kuchařské*. Praha, 1927, s. 113

²⁷ ZÍBRT, Čeněk. 1927. *Staročeské umění kuchařské*. Praha, 1927, s. 222

²⁸ HURT, Rudolf. 1960. *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. I. Díl*. Ostrava, 1960. s. 15

²⁹ Výsada k založení rybníka z roku 1227 od Přemysla Otakara I. pre kláštor v Lovětíne pri Jihlave, zmienky o rybníku kláštoru v Břevnove. In : HURT, Rudolf. 1960. *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. I. Díl*. Ostrava, 1960. s. 15-16.

hospodársku stránku kláštorov v súvislosti s rybou kultúrou, keď sa výrazne začala zvyšovať spotreba rýb³⁰. Počas pôstneho obdobia vzrástla spotreba rýb v kláštoroch niekoľkonásobne³¹, lebo v tomto čase boli hlavným zdrojom bielkovín. V mnohých kláštoroch existovala dokonca funkcia³² pre jedného člena komunity, ktorý mal na starosti zabezpečenie zásobovanie s rybami, či už z vlastného chovu, darov od bohatých podporovateľov, alebo prostredníctvom nákupu.

Rybníky sa budovali všade tam, kde rybolov v tečúcich vodách bol menej výdatný, ale aj tam, kde bolo treba regulovať vodu v krajine, či už preto, že jej bolo málo a bolo ju treba zachytávať, alebo aj pri jej nadbytku. Rybníky pomáhali udržiavať stav vody na širšom území jednak pri jarnom topení ľadu a možných záplavách, ale aj odvodňovať oblasti so stojatými vodami. Prívody a odvody vody z rybníkov zase napomáhali vzniku vodných mlynov, ktoré využívali vodnú energiu z rybníkov. Rybníky sa preto stali koncom 15. storočia a v priebehu celého 16. storočia výnosnou hospodárskou činnosťou. České a moravské rybníkárstvo malo odozvu v širokom okolí a nešlo pozornosti ani najvýznamnejším európskym podnikateľom 16. storočia – Fuggerovcom z Augsburgu. Pod vplyvom záujmu Antona Fuggera³³ o budovanie rybníkov, a na základe reálnych skúseností v tejto oblasti hospodárenia na majetkoch Olomouckého arcibiskupstva, bolo v prvej polovici 16. storočia napísané základné dielo k dejinám rybníkárstva *De Piscinis et Piseium*³⁴ od Jana Dubravia. Toto dielo sa stalo základnou príručkou pre rybníčné hospodárstvo a správcov rybníkov, tešilo sa veľkej popularite vo svojej dobe, a vyšlo v priebehu 16. a 17. storočia vo viacerých vydaniach³⁵ v stredoeurópskom priestore.

---

³⁰ SLIVKA, Michal. 2013. *Interakčný charakter kláštora v hospodárskom systéme stredoveku*. In: *Pohľady do stredovekých dejín Slovenska*. Martin :MS, 2013, s. 170-171

³¹ SLIVKA, Michal. 2013. *Interakčný charakter kláštora v hospodárskom systéme stredoveku*. In: *Pohľady do stredovekých dejín Slovenska*. Martin :MS, 2013, s. 170. , CSÓKA, J.L.. 1980. *Geschichte des benediktinischen Monchtums in Ungarn*. St, Ottilien, 1980.

³² EHLERS-KISSELER, Ingrid. 2003. *Die etwicklung des Pitanz und Pfrundenwesens in den Schiften des Prämonstraterordens*. In: CRUSIUS, Irene, FLACHENECKER, Helmut. *Studien zum Prämonstretensorden*. Gottingen, 2003, s.399-462.

³³ Anton Fugger (1493-1560) zdedil a prebral v roku 1532 po svojom strýkovi Jakubovi Fuggerovi rodinné podnikanie

³⁴ DUBRAVIUS, Janus. 1547. *De Piscinis et Piseium, qui in eis aluntur naturis libri quinque ... Breslau, 1547, 133 s.*

³⁵ DUBRAVIUS, Janus. 1559. *De Piscinis et Piseium, qui in eis aluntur naturis libri quinque ... Conradi Gessneri, 1559, 136 s.*

Jan Dubravius³⁶ sa po štúdiách v západnej Európe stal sekretárom olomouckého biskupa Stanislava Thurzu³⁷, ktorý urobil z Olomouckého biskupstva humanistické stredisko umení a vied. Okrem stavieb reprezentatívnych renesančných objektov (prestavba Kroměřížskeho hradu na renesančný zámok, biskupského sídla v Olomouci) sa Dubravius spolu s biskupom Stanislavom Thurzom aktívne zapojil aj do obnovy hospodárskych objektov, medzi ktoré v 16. storočí patrili výnosné rybníky.

Dubravius vo svojej príručke *De Piscinis* často spomína, že je to spoločné dielo so Stanislavom Thurzom, ktorý ho do rybnikárstva zasvätil, ukázal mu nové metódy chovu kaprov a povzbudzoval ho k napísaniu v rokoch 1535-1540. Tlačou však vyšlo až po smrti Stanislava Thurza, v čase, keď bol Dubravius zvolený za olomouckého biskupa.

De Piscinis, ako typický renesančný spis, sa v základoch opiera a polemizuje s antickými autormi (Marcus Terentius Varro, Cato starší, Plinius, Cicero), ktorých porovnáva s významnými aktérmi svojej doby (Jan z Pernštejna). Tak je to aj pri začiatkovej klasifikácii rybníkov na sladkovodné a slané. Dubravius dokázal, na základe svojich vedomostí, obratne argumentovať voči názorom, ktoré sladkovodné ryby a rybníky považovali za menejcenné. Rybnikárstvo prirovnáva k poľovníctvu, a teda k ušľachtilej činnosti, ktorá navyše môže byť aj hospodársky veľmi užitočná, kde uvádza príklad najbohatšieho šľachtica Čiech a Moravy, Jána z Pernštejna, ktorý zbohatol práve na rybnikárstve³⁸. Podobne uvádza príklad, že pre sliezskych šľachticov nie je hanba, ani nič výnimočné, chodiť k rybníkom v rybárskom odeve, tak ako to robil rád aj uhorský kráľ Matej Korvín³⁹, ktorý pri rybníkoch aj rád odpočíval.

Kráľ Matej Korvín je uvádzaný ako príklad slávneho a rytierskeho kráľa, ktorý bol zároveň inovátorom v sladkovodnom rybnikárstve, keď založil rybník pre vyzy pri svojom

---

DUBRAVIUS, Janus.1596. *De Piscinis et Piseium, qui in eis aluntur naturis libri quinque ... Norimbergiae*, Kaufmann, 1596, 156 s.

DUBRAVIUS, Janus. 1671. *De Piscinis libri V. Accedunt eisdem argumenti ex veterum recentiorumque scriporum libris excepta. Omnia Herm. Conringii cura iterum edita.....* Helmestadt, Henning Muller, 156 s.

³⁶ Nar. 1486 Plzeň, zomrel 2.9.1553 v Kroměříži. Vyštudoval teológiu a cirkevné právo vo Viedni a v Padove. Olomoucký biskup 1541-1553.

³⁷ Stanislav Thurzo (1470–1540) pochádzajúci z levočsko-krakovskej rodiny Thurzovcov. V rokoch 1496–1540 bol olomouckým biskupom

³⁸ DUBRAVIUS, Jan. 1953. *O rybnících. De Piscinis et Piseium, qui in eis aluntur naturis libri quinque ... ad Antonium Fuggerum ...*Praha, Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 29

³⁹ DUBRAVIUS, Jan. 1953. *O rybnících. De Piscinis et Piseium, qui in eis aluntur naturis libri quinque ... ad Antonium Fuggerum ...*Praha, Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 28

hrade Totis⁴⁰. Vyzy boli veľké a vyhľadávané ryby žijúce v Dunaji, pripomínajúce vzhľadom delfíny a uznávané kvôli lahodnému mäsu. Známe boli aj v antike.

České, moravské a sliezske rybníkárstvo dáva Dubravius za vzor a príklad chovu kaprov a sladkovodného rybníkárstva, ktoré okrem vynikajúcich hospodárskych výsledkov napomáha aj skrášleniu krajiny a regulácii vody. V tejto činnosti bol priekopníkom biskup Stanislav Thurzo a Dubravius uvádza jeho pozorovania a novoty pri chove kaprov a ich rozdelení do troch tried rybníkov, podľa veku. V diele je tiež podrobný opis rozmnožovania šťúk, a tiež žiab, ich vzájomný vzťah, rady pre lov, ako aj zdravotný stav chovaných rýb.

Rybníkárska príručka *De Piscinis* bola napísaná pre Antona Fuggera, ktorý v roku 1526 zdedil po svojom strýkovi Jakubovi Fuggerovi Neusohler Kupferhandel⁴¹ a následne v roku 1535 kúpil od Alexeja Thurza hrad a panstvo Červený Kameň⁴². V rokoch 1537-1544 nechal Anton Fugger prestavať bývalý gotický hrad na modernú renesančnú pevnosť s obrovskými pivnicami, ktoré mali slúžiť ako centrálné skladové priestory pre obchod s drahými kovmi vyťaženými v stredoslovenskom banskom revíre. Anton Fugger okrem hradu zveľadil aj celé panstvo, v obci Častá vybudoval hospodársky objekt a stredisko obchodu s vínom, kde Fuggerova pivnica funguje dodnes. Z hospodárskym rozvojom panstva súviselo aj budovanie rybníkov, a na tento účel vznikla aj Dubraviova príručka.

Vďaka Antonovi Fuggerovi sa v Častej usadil aj humanistický vzdelanec, vynálezca a cestovateľ Ján Derschvam z Hradičína pri Moste, ktorý prvý po dlhých storočiach zabudnutia, objavil a upozornil učení verejnosť v rokoch 1520 - 1530⁴³ na rímsky nápis na hradnej skale v Trenčíne.

---

⁴⁰ Totis bol hrad pri Komárne. In: DUBRAVIUS, Jan. 1953. *O rybnících. De Piscinis et Piseium, qui in eis aluntur naturis libri quinque ... ad Antonium Fuggerum ...* Praha, Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 28

⁴¹ Banskobystrický obchod s meďou – Turzovsko-fuggerovská spoločnosť, založili v roku 1494 spolu Jakub Fugger z Augsburgu a Ján Thurzo z Levoče

⁴² Červený Kameň má výhodnú polohu medzi Trnavou a Bratislavou na juhozápadnom Slovensku. Nesprávne uvádzané sú informácie v štúdiu k českému prekladu Dubravia - DUBRAVIUS, Jan. 1953. *O rybnících. De Piscinis et Piseium, qui in eis aluntur naturis libri quinque ... ad Antonium Fuggerum ...* Praha, Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s.

⁴³ DERSCHWAM, J. 1530. *Inscriptiones Romanae e lapidibus in territoriis Hungariae et Transylvaniae repetis. 1520-1530.*

Resumé:

Ryba je univerzálnym symbolom plodnosti, schopnosti obnovy života, ako aj neprerušeného života, lebo je spojená s vodou, ako prvotným zdrojom všetkého živého. Preto sa s rybou stretávame takmer vo všetkých náboženstvách a mytologických príbehoch kultúr z celého sveta. V kresťanskej kultúre sa v prípade rýb spája význam symbolu a dôležitej gastronomickej a výživovej zložky. Ryby predstavovali jednak symbol Krista a zároveň a boli nevyhnutným zdrojom bielkovín a ďalších výživných látok v období pôstov. Pre kláštory založené na benediktínskych regulách, ktoré si mali zabezpečovať živobytie vlastnou prácou, bolo zakladanie vlastných rybníkov nevyhnutnou reakciou na vzrastajúci dopyt po rybách

Autor:

Igor Zmeták, Mgr., PhD., (1965). Absolvent Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde ďalej pôsobil ako vedeckovýskumný pracovník a pedagóg pre dejiny etnológie a historickú antropológiu. Dlhodobo pracoval pre Slovenskú národnú knižnicu, kde sa venoval výskumu historických knižničných dokumentov zo 16.-18. storočia. Špecializuje sa na dejiny raného novoveku, v súčasnosti pôsobí na Slezskej univerzite v Opave, na Ústave historických vied a vo Výskumnom centre pre kultúrne dejiny Sliezska a strednej Európy (1000-1800). Venuje sa aj témam z regionálnej histórie.